

Monstra a hranice organizace

LUCIE ŠARKADYOVÁ

Monsters and limits of organization. This paper attempts to introduce the problem of monsters as presented by Georges Canguilhem in his book *La connaissance de la vie*. The first part of the article is concerned with the book itself, especially with the part called “*La monstruosité et le monstrueux*.” The second part of the article takes up the point with which the first part ended, primarily Claude Bernard and the connection between the question of the monsters and the notion of organization, which both allows and individualizes the life of living organisms. A monster is described as a creature that defies life, that is, as a contrapunct of life, which thus denies the duality of life and death as something that is mutually circumscribed and determined. The notion of “non-viability” is of great importance as a notion that can describe monsters and that is understood as an immanent impossibility of self-realization.

Key words: monster • norms • order • organization • organism • French philosophy • French epistemology • philosophy of biology • teratology

Úvod

Chceme-li psát o monstrech, tak se vždy, ať už záměrně, nebo bezděčně, vyjeví hned celá oblast, do které monstra jistě patří, a tím je oblast, která se zabývá normami, normalitou, normativitou.¹ Tyto pojmy mají své tradiční místo v oblasti společenských věd, nicméně tato oblast nebude středem našeho explicitního zájmu; ač je důležitá pro pochopení celistvosti problému. A to z jednoho prostého důvodu, zdá se totiž, že následující text půjde částečně proti historii abstraktního pojmu přirozenosti či svobody, ze které ony normy vyvstávají. Tím ale pouze upozorní na oblast poněkud opomíjenou, kterou je francouzská epistemologie. Důležité jméno jak pro samotnou francouzskou epistemologii, tak pro tento text je Georges Canguilhem. Jestliže společenské normy mají regulovat, kontrolovat a ohraničovat divokost nezkroceného života, „vnitřní normy“ nebo řád

¹ O těchto pojmech nemůžeme říci, že by byly identické, ovšem přesnější analýzu jejich rozdílů zde budeme muset nechat stranou, protože ta není přímým problémem tohoto textu. Přehledné představení v podobě článku, který tematizuje celou historii norem ve společenských vědách, můžeme nalézt například v článku prof. Višňovského ([13], s. 386).

samotný život umožňují, každý organismus si je „diktuje“ sám. Nechtěla bych zde vyvolávat pocit analogie mezi jedněmi a druhými. „Vnitřní normy“ nejsou regulativní ani kontrolující, ale naopak vytvářející a umožňující. Je to samotný život, který se manifestuje a ukazuje v rozmaru a smyslu své existence.

Jestliže historii filosofie zajímaly společenské normy, které měly regulovat celou společnost, již v jejich základu můžeme najít krok k těm, které se vztahovaly i na jedince ať už jako bytost žijící ve společnosti, nebo jako bytost, která je předmětem zájmu lékařů a medicíny. A právě tyto normy jsou nasnadě, píše-li se o monstrech. Samozřejmě problematika monster je daleko širší a oblast medicíny přesahuje, a ač středověké kreatury nebudou středem zájmu tohoto textu, může být podnětné udržet si v paměti celistvost tohoto pojmu. Ostatně tuto dualitu monster zastává i ve svém textu Canguilhem.

I kdyby monstra nedělala nic jiného, tak alespoň provokují, budí zvědavost, přitahují pozornost, jsou předmětem zápletek románů, vystavují se na fotografiích. Proč tohle dělají, proč si takhle vynucují pozornost, je otázka, která v tomto poměrně krátkém textu nemůže být zodpovězena, ale mluvíme-li o monstrech, je na místě si všimnout naší vyprovokované zvědavosti, která se vždy pozastaví, zasekne, zírá...

Další jejich vlastností by jistě bylo nabádání k tomu, aby byla „vytvořená“. Slovo „vytvořená“ má důležité postavení. Na jednu stranu je zde zjevná snaha o vytváření monster, a to především v počátcích teratologie, ale na druhou stranu je zde zajímavý již samotný fakt, že monstra sama podněcují k tomu, aby byla další „vytvářena“, jakoby se nevěřilo, že mohou být zrozena. Zdá se, jakoby monstra přesahovala oblast přirozeného, jakoby tvrdila, že příroda sama sebe popírá, když je vytváří.

Monstrum jako produkt živé přírody

Monstrum má mnoho významů a najdeme ho jak v literatuře, tak v medicíně, umění, náboženství. V literárních textech bychom asi klidně mohli číst, že nějaký kámen je monstrozní, a nejspíš by to znamenalo, že je veliký, ale sotva bychom si mysleli, že je nějaký kámen monstrozní a přitom bychom měli na mysli stejnou monstrozitu, jakou máme, když o něčem živém říkáme, že je to monstrum. ([5], s. 220)

Zajímavý je tedy už samotný fakt, že chceme-li mluvit o monstrech, mluvíme automaticky o živých bytostech. „Neexistuje minerální monstrum. Neexistuje mechanické monstrum.“ ([5], s. 220) Důvodem, proč tato monstra neexistují, je to, že monstra nacházíme pouze tam, kde je také vnitřní struktura, která má být koherentní. Tudíž něco, co nemá „míru“, která se dá uchopit, nemůže být monstrem. Můžeme si vcelku bez problémů představovat minerál, který bude

zcela homogenní a jeho strukturu nebude možné narušit. Pokud ho budeme štěpit a štěpit, zůstane vždy minerálem, ale budeme-li štěpit nebo ničit živý organismus, jeho struktura se musí nutně porušit. A tuto speciální strukturu, kterou můžeme nazvat organizací a která je nějakým způsobem koherentní, nebo by měla být, najdeme u živých organismů. Ještě přesněji můžeme říci, že u živých organismů má taková struktura opodstatnění. Organizovanost, která má mít životaschopnou koherenci, je tím, co může být porušeno, a tak může vzniknout monstrum. Tak by asi vypadalo jednoduché shrnutí na začátek. Ovšem naskytá se hned několik otázek. Co je ona koherentní struktura? Jaká je její funkce? Proč o ní mluvíme jako o životaschopné a jak se to všechno má k problému monster?

Živý organismus

Canguilhem hned v úvodu svého textu vyřknul ortel, podle něhož monstrum zpochybňuje moc života učít nás řádu. ([5], s. 219, 228) Monstrum je vnímáno jako bytost, která popírá řád viditelný v živé přírodě. Je jeho negací, setkáním ne-řádu se snahou života řád udržet. Abychom to objasnili, je třeba se blíže zabývat samotným monstrem společně s vlastnostmi živého organismu. „To, co vytváří hodnotu živých bytostí, nebo přesněji to, co živým bytostem dodává hodnoty ve vztahu ke způsobu bytí jejich fyzického prostředí, je jejich specifická konzistence, odolávající nestálosti jejich materiálního prostředí, konzistence, která odpouje deformaci v boji za integritu formy, což se u některých druhů děje regenerací a reprodukcí pak u všech. Tedy monstra nejsou pouze bytosti s oslabenou hodnotou, ale jsou to bytosti, jejichž hodnota je zcela vytlačena.“² ([5], s. 221) Pokud bychom tedy chtěli uchopit živou bytost, mohli bychom ji vnímat jako něco, co má schopnost udržet si specifickou konzistenci v různých proměnlivých prostředích, respektive údělem živé bytosti by byla jakási soudržnost, kterou si má udržet i během působení vlivů prostředí, ve kterém se nachází, a v případě narušení je schopná směřovat k obnovení své integrity. Můžeme tedy říci, že život má jisté stabilizační tendence. Oproti tomu monstrum je nekompatibilní a popírá tuto moc života stabilizovat a utvářet se, a tím i schopnost žít. Na základě této úvahy může platit věta: „Je to monstrozita, a ne smrt, co je opakem života.“ ([5], s. 221) Monstrozita je totiž něčím, co se týká vnitřní formy, co napadá organismus zevnitř, smrt je oproti tomu něco, co se jednoduše stane, ale organismu samotného se vlastně už netýká. Rozdíl, který zde Canguilhem konstatuje, klade mezi ne-živé a ne-žitelné nebo neschopné života (non-vivant/non-viable). ([5], s. 221) Tuto schopnost proměnlivosti organismu na základě vnějších

² Vlastní překlad autorky, stejně tak všechny překlady v tomto textu.

vlivů prostředí a vnitřních stabilizačních schopností můžeme označit za určitou schopnost „improvizace“ a změny, která je do určité míry také tvořivá.

Co z tohoto ale plyne? Canguilhem sám klade důraz především na konzistenci organismu, která je nějakým způsobem zodpovědná za to, že život je žitelný a soudržný, organismus je schopný reagovat na prostředí, ve kterém se nachází. Mohli bychom říci, že ona specifická organizace pouze určuje to, *jak* onen organismus bude žít, ale Canguilhem říká vlastně něco víc, a to, že ona specifická organizace dává vůbec samotnou *schopnost žít*.

Monstra a teratologie

Uvažujeme-li takto o organizaci, přicházejí s monstry hraniční varianty této možnosti a v některých případech i překročení této hranice. Monstrum je narušením řádu, kterého jsou organismy schopny. Jejich výsadou je nejspíše i to, že se vždy pohybovala někde mezi bájnými a reálnými bytostmi. První krok k rozeznání skutečnosti v nich přítomné přišel až s teratologií, která započala svůj rozkvět v 19. století.

Předmětem vědeckého zkoumání se monstrum stává v okamžiku, kdy jsme schopni ho klasifikovat. Klasifikovat monstra zní trochu až nepatříčně, vidíme-li, že ona samotná jsou spíše hříčkou přírody, která ji téměř až popírá. Nicméně i přesto se zrodilo první vědecké zkoumání monstrozity a monster, a to s příchodem teratologie jako experimentální vědy. Vzpomeňme zde alespoň jednu knihu z té doby, a to *Histoire des anomalies de l'organisation* Isidora Geoffroy Saint-Hilaire.³ Důležitým bodem plynoucím z vědeckého přístupu byl také fakt, že teratologie měla konečně svůj reálný předmět. Jestliže středověk měl za monstra vymyšlené kreatury, tak 19. století považovalo monstra za reálné bytosti. ([5], s. 231)

Saint-Hilaire,⁴ ve své době jeden z nejvýznačnějších vědců v oblasti zkoumání normálního a biologických odchylek, rozděluje dvě skupiny monster. Jednou skupinou jsou jednoduché monstrozity (*monstruosités unitaires*), druhou pak komplexní/složená monstra (*monstres composés*). Jednoduché monstrozity jsou anomálie, které se mohou izolovaně vyskytovat v/na individu, v jednom subjektu. Komplexní monstra jsou podle Saint-Hilaire monstra složená z vícero

³ Kniha je dostupná elektronicky – Isidore Geffroy SAINT-HILAIRE. *Histoire des anomalies de l'organisation*. Elektronický zdroj: <http://books.google.cz/books?id=QQcAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>. Kromě Saint-Hilairea bychom měli vzpomenout jméno Camille Darest, který jako první ustanovil teratologii jako experimentální vědu.

⁴ V textu mluvíme o Isidoru Goffroy Saint-Hilairovi, ne o Etiennovi.

subjektů, tzn. mají v sobě části z vícero individuí.⁵ Tímto dělením ale není možno skončit, protože to, co bylo možná ještě zajímavější než rozdělení na složená monstra a jednoduché monstrozity, bylo rozeznání různých typů monstrozit, které se opakovaly u různých druhů, čímž je možné pochopení typů ne-řádu.

Teratologie jako věda, která musela absorbovat komparaci, pozorování vývoje jednotlivých vad, musela neustále provádět sebereflexi, prostřednictvím které musela měnit sebe sama. Pozoruhodnou oblastí zůstává již samotná klasifikace anomálií. Anomálie se nemusí příliš dotýkat životních funkcí organismu, stejně tak ale na druhou stranu mohou zásadním způsobem ovlivňovat život jedince. Je-li teratologie vědou o vrozených anomáliích, musí se umět ptát, co je normální a co vlastně onu normalitu umožňuje, a tím se i vymezovat vůči tomu, co je již anomálií, a proč něco jako anomálii klasifikujeme.⁶

Důležitou částí teratologie je pojem experimentální vědy (*une science expérimental*), která v této době zažila svůj rozkvět a která má své neodmyslitelné místo právě u zkoumání anomálií. „Pokud je pokus veden dle experimentálního kódu s ohledem na to, co je vůbec možné, je nebezpečí, že hranice mezi experimentálním

⁵ I. G. Saint-Hilaire, c. d., *Partie III*, s. 2. Pokud bychom chtěli nějaký příklad složených nebo komplexních monster, jsou to například různí dvojhlaví živočichové.

⁶ Zdá se však, že odpověď už nenalezneme u teratologie, musíme se přesunout k jiné vědecké disciplíně, která je téměř jejím protikladem, k fyziologii, která bude tvrdit, že normalita každého organismu je spojená s funkčností organismu, tedy pokud organismus může fungovat „tak, jak má“, je normální. Zde už je jen krůček k tomu říci, že funkce je spojená s organizovaností. Obě dvě vědy jsou jakoby každá na jiném konci, ale přesto je zjevné, že spolu tvoří vhodný základ pro další úvahy. Canguilhem se ve své knize *Le normal et pathologique* [8] vyjadřuje o fyziologii jako o vědě, která nemá svůj předmět. (Pro srovnání viz *Le normal et pathologique*, s. 137, a *Écrits sur la médecine* [7], kde tematizuje pojem zdraví v článku „La santé: concept vulgaire et question physiologique“, s. 49.) V tomto smyslu je jejím předmětem něco, co je vlastně neuchopitelné – není to nějaký stav věcí, ani to není nemoc, spíše to je proces, který se zkoumá, tudíž něco, co se neustále proměňuje. Může se zdát, že děláme příliš rychlé kroky, ale krok od teratologie k fyziologii jsme mohli provést díky následující úvaze: Canguilhem uvažuje fyziologii jako vědu o zdraví. Zdraví ale není pojem, který by odkazoval k nějakému stavu zdraví, ale k procesu „neustálého získávání zdraví“. Uvažujeme-li zdraví takto, je zřejmé, že musí být nahlíženo z pohledu jednotlivce, který se ho pokouší neustále získávat, nikoliv jako obecný stav, který má být udržen za všech okolností a podmínek. Takto zde máme již individuální snahu o neustálé získávání zdraví, které musí být propojeno s osobní normou a anomáliemi, které aktivním způsobem vstupují do těchto snah organismu. V této úvaze se pak nevyklučuje ani jedno. Tedy fyziologie je vědou jak o funkci, tak o zdraví organismu, a tím přesně doplňuje i již zmíněnou teratologii jako vědu týkající se anomálií.

a monstrózním nebudou na první pohled rozeznány. Neboť monstrózní je jednou z možností. Nechtěli bychom zde mít imaginární monstrum, ale jsme si vědomi jeho dvojznačnosti. Je velký rozdíl mezi biology, kteří si vytvářejí svůj objekt, a těmi, kteří vyrábějí lidská monstra až do podoby šašků, takových, jaké Victor Hugo popsal v knize „Muž, který se směje“. Měli bychom chtít, aby rozdíl velký zůstal, ale nemůžeme tvrdit, že tomu tak opravdu bude.“ ([5], s. 233) Pokud si teratologie chce vytvořit svůj vlastní objekt zkoumání, nezbývá jí nic jiného, než se vydat na cestu experimentu. Na druhou stranu je tento vztah problematický a nejednoznačný, ne vždy je totiž možné rozeznat jedno od druhého. Monstrum jako předmět vědeckého zkoumání by nemělo mít nic společného s vymyšlenými kreaturami, ovšem vždy zůstane nejistá motivace pro to, abychom se i na poli vědy monstry zabývali. Půvab monster je, zdá se, skryt v hávu nejednoznačnosti motivace pozornosti, kterou monstrům věnujeme.

Jak už jsme zmínili, jestliže se středověk zabýval monstry jako vymyšlenými bytostmi, věda v 19. století zkoumá reálné bytosti, a to jak uměle vytvořené, tak monstra stvořená přírodou. Kromě změny ve vnímání povahy monster se proměňuje i vztah k monstrům. „Nevědomost starších měla monstra za rozmar přírody, věda současníků je má rozmar učenců.“ ([5], s. 233) Vidíme tedy, že osud monster se plně přizpůsobil potřebám vědy, která teď měla sílu samotná monstra „vyrábět“. Věda tímto krokem opustila stádium popisování a porozumění a sama začala zasahovat do přírodního děje a „vyrábět“ přesně takové bytosti, jaké chtěla poznávat. Mohla tedy aktivně působit, vytvářet a mít moc a vytvořit si své vlastní individuum, které mohla zkoumat. Jestliže ve středověku byla monstra chápána ze své podstaty jako něco, co nepatří do přírody, možnost jejich vytvoření je lokalizovala a navrátila reálnému světu. Ke stavu „nežitelnosti“ nebo neschopnosti života, který jim byl dán přírodou, se nyní připojuje i možnost je vytvořit. Věda dostala příležitost, aby sama zkoumala hranice žitelnosti a nežitelnosti, nebo lépe řečeno zkoumala to, co je ještě schopné života a co už ne.

V době psaní a vydání knihy *La connaissance de la vie*, tedy v roce 1965 a několik let předtím, se teratologie vzdala tužeb po vytvoření svého vlastního objektu a vrátila se ke zkoumání a popisování. „Nejenže biolog dnes reálně nevytváří nic nového, ale také ještě ví, proč. Geoffroy Saint-Hilaire chápe význam obojího, pochopil, že existují typy teratologické organizace dominující skrze zákony této organizace. Je to tak, že všichni kykloporové, od ryby po člověka, jsou organizováni podobně. Příroda, dodává ještě É. Wolff, používá vždy stejné mechanismy. Experimentátor nemůže za provaz tahat více, než příroda.“⁷ ([5], s. 235) Geoffroy

⁷ Parafráze Étienne Wolffa je z knihy *La Science des monstres*, která vyšla v roce 1948. Étienne Wolff byl francouzský biolog a člen Francouzské akademie věd, jehož specializací byla experimentální a teratologická embryologie.

Saint-Hilaire má tedy své místo i v relativně současné době, respektive jeho teratologické výzkumy mají svou důležitost i pro relativně současnou dobu. Sám si již uvědomoval, že umělé „vyrábění“ monster časem přestane být užitečné, protože možnosti jsou do určité míry omezené. Jak je již patrné, důležitou roli zde hraje pojem organizace. Mluvíme-li o teratologii, není možné, aby se nemluvílo také o organizaci, jejíž různé typy můžeme najít u různých typů monster, čímž je vlastně ale také možné najít hranice možnosti organizace. To, že si věda dokázala vytvořit svůj objekt, neznamenalo ještě, že by byla schopná zaručit žitelnost takového organismu, a spíše se ukázalo, že věda je schopna nalézt ony hranice žitelnosti. „Nyní můžeme chápat, proč je život v monstrech tak slabý. Je to proto, že organismy jsou schopné vychýlení ze struktury pouze na krátký okamžik od začátku svého vývoje.“ ([5], s. 235) Na závěr můžeme tedy pouze zopakovat to, co už zde bylo řečeno. Porušení struktury nebo „excentricita struktury“ nejsou pro život dlouho udržitelné. Lze říci, že život závisí na určité struktuře jemu vlastní a nemění to ani snahy vědy vytvářet nové a nové organismy. Tento závěr ale může znamenat také to, že ne každý život je schopný seberealizace a vytváření řádu, a je možné, že existence monster tuto schopnost života zpochybňuje. S ohledem na tento závěr je nyní vhodné uvést několik slov k pojmu organizace a pokusit se spojit obě dvě části dohromady.

Organizace jako životní proces

V následujících řádcích se přesuneme od textu o monstrech Georgese Canguilhema k organizaci a textům Claudea Bernarda, jehož jméno se neobjevuje v blízkosti prvního autora náhodou.

Pojednáním o organizaci pouze navazujeme na část o monstrech a chtěli bychom ukázat, že je to právě organizace, která podle Claudea Bernarda vytváří a umožňuje individuum a o které pak také mluvíme v souvislosti s monstrositou nebo s monstry. Když se snažíme uchopit individuum, děje se tak přes možnost organizace – živé může být pouze takovým způsobem, jak je možné, aby bylo zorganizováno. Pohybujeme-li se v prostoru francouzské filosofie, je na místě zmínit, že *l'être organisé* znamenalo vlastně to samé, jako kdybychom řekli organický nebo živý organismus. Takže vyjádření, že je naše tělo organizované, znamenalo, že je živé: sestává z orgánů a je již nějak uspořádané. Organizovaný je ve skutečnosti daleko přesnější slovo než organický, respektive dovíme se více, co a jaký takový „organismus“ musí být. Skrývá v sobě jak odkaz na „orgány“, tak na specifickou organizovanost či strukturu, která je zásadní pro život organismu.

Claude Bernard ve své knize *L'introduction à l'étude de la médecine expérimentale* píše: „Kdyby bylo třeba definovat život jedním slovem, které by dobře vyjadřovalo

to, co si myslím, které by zdůrazňovalo znak, jenž podle mého názoru jasně odlišuje biologii, řekl bych: život je tvoření.“ ([1], s. 126) Na další stránce pak pokračuje: „V každém živém zárodku je nějaká tvořivá idea, která se vyvíjí a manifestuje skrze organizaci. V průběhu celého trvání zůstává živé jsoucnou pod vlivem této životní tvořivé síly a smrt přijde v momentě, kdy se [životní tvořivá síla] nemůže už dále realizovat.“ ([1], s. 126) Můžeme tedy říci, že se život manifestuje svou organizací, a pokud Claude Bernard mluví o životě jako o „tvoření/kreativitě“, je to velice přesné slovo, které jde ruku v ruce i s organizací – život se tvoří skrze svou organizaci a tvoří se tak dlouho, dokud může, dokud se může realizovat na základě svých specifických možností. V tomto pojetí je tedy možné říci, že život je sebekreativní, seberealizační a organizace živého organismu je prostředkem jeho vlastních možností. Tento citát ale vyjadřuje daleko víc. Claude Bernard v něm říká, že v každém živém zárodku (*germe vivant*) je již nějaký kreativní plán, který se bude odvíjet v možnostech jeho vlastní organizace a za podmínek, ve kterých se nachází.⁸

Pokud mluvíme o živém jako o tom, co má svou „životní kreativní sílu“ (*la force vital creatrice*), opět se vrací otázka, jak je tato kreativita jedinečného organismu v souladu s organismem v nějakém řádu, tedy jaký je vztah mezi organismem a řádem. To je možné chápat jako vztah mezi vnějším a vnitřním, jako vztah mezi „obecným organismem“ a organismem, který se seberealizuje. Tato seberealizace ale odkazuje ještě k dalšímu, a to k tomu, že zde máme co do činění s neustále se proměňujícím organismem, vyvíjejícím se, reagujícím, nestálým, ale přesto nějak koherentním. A stejně tak je možné říci, že organismus si vytváří svůj vlastní řád, který je pro něj srozumitelný a žitelný, a v okamžiku, kdy se řád naruší natolik, že není možné ho obnovit, organismus umírá. Jak vyplývá z předchozího, na jednu stranu je zde jistě nějaký vnější a „objektivní“ řád, který ustanovuje, že je určitý konečný počet variací na žitelnou organizaci a že není možné, aby organismus žil v jakékoliv organizaci. Na druhou stranu je i varianta čistě osobní, vnitřní organizace, která je variací na obecné biologické možnosti. Je to specifická kreativita organismu, která se odehrává v podmínkách obecných možností.⁹ Jacob shrnuje ve své knize *Logique du vivant*: „Samotný pojem organizace, na kterém se odteď zakládá živý organismus (*l'être vivant*), se nemůže uvažovat bez účelu, který se identifikuje se životem. Účel, který již není plně vepsaný vně skrze nutnost připsat Psyché tvoření jsoucnou, ale který nalézá svůj původ

⁸ Budeme-li číst tímto způsobem Clauda Bernarda, je zde i jasná spojitost mezi ním a Jacobem, který mluví o „projektu“, o realizačním plánu.

⁹ Je na místě domnívat se, že i tyto obecné podmínky žitelnosti se mohou proměňovat, a to právě díky osobním variacím organizace.

v samotném nitru organizace. Je to právě idea organizace, jednoty, která požaduje účelnost (*finalité*) v míře, ve které nemůžeme oddělit strukturu od její organizace.“ ([9], s. 102) Tím se organizace stává také paralelním řešením vztahu těla a duše; není již třeba uvažovat něco, co přistupuje k tělu a vytváří život, ale je již vepsáno uvnitř žité organizace života samotného. Podobný názor najdeme i u dalších autorů z období, o kterém píšeme výše, a to především u La Mettrieho a Cabanise [4, s. 10].

Závěr: Život budící organizace

Abychom zakončili tyto úvahy, pokusíme se o malou rekapitulaci závěrů, které se průběžně objevovaly. Teratologie jako věda je zajímavá hned dvojím způsobem. Jednak tím, že zjevně ukazuje, že organizace organismu je něco, co mu zaručuje žitelnost, tedy život, a to právě tím, že vytváří individua, která tomuto principu žitelnosti odporují.¹⁰ Za druhé v sobě snoubí vše, co řeší věda, která se chce zabývat individuem. Především to je ale její objekt, který se vymyká jakýmkoli zařazením, a tím jsou monstra. Samotná monstra jsou pak kontrapunktem přírody, jejím popřením, a zdá se, že tak sama zpochybňují, jak Canguilhem uvádí na začátku kapitoly o monstrech, schopnost života řád udržovat. Jsou to bytosti, které svojí existencí relativizují řád a ukazují jeho hranice, tedy krajní mez organizace organismu, která postrádá schopnost seberealizace. Je to tedy bytost s negativní hodnotou, lze říci s negativní organizací, s takovou organizací nebo ustrojením organismu, který není žitelný a seberealizační a který se vyčerpává krátce po svém vychýlení. Otázkou ale zůstává, zda je toto jediná funkce monster. Nebylo by možné, aby sama kladla na život nárok transformace a sama ho nutila implementovat chybu? I přes to, že to by mohla být jedna z námitek, zdá se, že monstra zároveň sdělují, že množství chyb je omezené, že příroda neplodí logické varianty na organismy, ale je podřízena možným biologickým syntézám a v případě překročení těchto možností vzniká monstrum, neboli protiklad života.

Bod, který by si zasloužil více prostoru než jen poznámku na závěr a který nebyl dostatečně rozveden, je vztah mezi organismem a jeho žitým prostředím. Tento vztah je další kreativní složkou každého života a je také tím, co selhává v případě monster, také proto, že nejde o pouhý rozmar organismu, ale o proces, který se odehrává podle určitých pravidel. Tato pravidla mohou být samozřejmě specifická pro každou dvojici, která se takto utváří, ale ne úplně

¹⁰ Tento aspekt organizace je přítomný již v uvažování 18. století, kdy organizace vlastně nahrazuje jakoukoliv další substanci, která by měla „zaručovat život“.

jakákoliv.¹¹ Lze říci, že tato pravidla musí dávat nějaký smysl, jinak se přesouvají za hranice normálního či řádného. Jakmile tedy přestane fungovat nějaká součást vztahu nebo jeden z jeho účastníků, organismus zareaguje nějakým vyšnutím. Nesmíme ale zapomínat, že tento vztah není trvalým stavem, jak jsme již několikrát zdůrazňovali, ale spíše neustálým získáváním a vyvažováním obou zainteresovaných částí, a to již proto, že pro život samotný je charakteristické mít možnost změny.

Máme-li před sebou takový předmět zkoumání, zbývá jediná otázka, kterou musíme zodpovědět, a to je, proč se organismus takto mění? Nabízí se odpověď, že kde není změna, není žádný vývoj, a tudíž seberealizace organismu. A organismus umírá v momentě, kde už nemá žádné možnosti, jak se změnit. V této souvislosti pak platí i to, co jsme řekli o monstrech, a to, že v nich je život slabý, řád se vytrácí a možnost změnit se zaniká.

Literatura

- [1] C. BERNARD. *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*. Paris, Flammarion, 2010.
- [2] C. BERNARD. *Principe de médecine expérimentale*. Paris, PUF, 1987.
- [3] S. BESANÇON. *Cabanis – La philosophie de Cabanis. Une réforme de la psychiatrie*. Paris, Institut Synthélabo, 1997.
- [4] J.-P. CABANIS. *Rapports du physique et du moral de l'homme*. Paris, Slatrkine, 1980.
- [5] G. CANGUILHEM. *La connaissance de la vie*. Paris, J. Vrin, 2009.
- [6] G. CANGUILHEM. *Étude d'histoire et de philosophie des sciences*. Paris, J. Vrin, 1968.
- [7] G. CANGUILHEM. *Écrits sur la médecine*. Paris, Éditions du Seuil, 2002.
- [8] G. CANGUILHEM. *Le normal et pathologique*. Paris, PUF, 1999.
- [9] F. JQCOB. *La logique du vivant. Une histoire de l'hérédité*. Paris, Gallimard, 2010.
- [10] J. – O. de LA METTRIE *L'homme machine*. Paris, Denoël – folioessais, 2010.
- [11] C. MORHILAT. *La Mettrie – Un matérialisme radical*. Paris, PUF, 1997.
- [12] I. G. SAINT-HILAIRE. *Histoire général et particulier des anomalies de l'organisation* [online]. [Cit. 7. srpna 2012]. Dostupný na Google Books:

¹¹ Zdá se, že bychom mohli říct, že záměrem změn probíhajících na základě tohoto setkání prostředí a vnitřní organizace je jak u La Mettrieho, tak vlastně ale i u Canguilhema, Goldsteina i jiných autorů udržení harmonie, potažmo řádu atd. Pokud tedy vše funguje tak, jak má, výsledkem by mělo být udržení správného fungování, popřípadě znovunalezení správného fungování. Na tomto místě se nabízí vzpomenout teorie zdraví a nemoci.

- <http://books.google.cz/books?id=QQcAAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>
- [13] E. VIŠŇOVSKÝ. K problému noriem a normativity: základné koncepcie a otázky. *Filozofia*, 63, 2008, No. 5, s. 386.

Summary

The article is divided in two parts. The first part focuses on the theme of monsters as creatures that defy the order promoted by life. By doing so, monsters can draw attention to this order and/or its norms. Monsters are examined and subsequently artificially created by the teratologists. It seems that by their artificial creation, teratology points out monsters' undue presence in living nature. This opposition to the viability of life is connected with monsters' impossibility to be organized in any livable way. By this way, the first part of the article, which is concerned with monsters, is connected with the second part, which focuses on Claude Bernard. Monsters are deprived of the basic possibility of self-realization and creation through the organization, as described by Claude Bernard. Thus, monsters indicate the limits of the possibility of livability as such. Based on this framework, it is obvious that the self-realization of an organism is not possible without compliance to order and self-creating norms.

Author's address:

Ústav filozofie a religionistiky FF UK v Praze
Náměstí Jana Palacha 2
116 38 Praha 1